

доц. д-р АЛИ ВЕЙСЕЛ

Дипломиран експерт-счетоводител,
регистриран одитор
Преподавател във Висшето училище по застраховане
и финанси – София

Али Вейсел е роден на 06.05.1984 г. в град Бургас. Завършва бакалавърска и магистърска степен по специалност „Счетоводство и контрол” съответно през 2006 г. и 2007 г. През 2011 г. му е присъдена образователна и научна степен „доктор” по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност”, направление „Одитинг”. От 2014 г. е доцент по „Счетоводство и одит”.

От 2005 до 2012 г. работи последователно като счетоводител, главен счетоводител и финансов директор.

През 2009 г. придобива сертификат за вътрешен одитор в публичния сектор от Министерството на финансите.

От 2011 г. е дипломиран експерт-счетоводител и регистриран одитор. Упражнява професията на регистриран одитор по одитиране на финансови отчети на предприятия.

От 2012 г. е преподавател по счетоводство и одит във Висшето училище по застраховане и финанси – София.

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ФИНАНСОВА ОТЧЕТНОСТ ОТ 2018 ГОДИНА – АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ КОНЦЕПЦИИ И ПРОМЕНИТЕ

Резюме

В студията се изследва Концептуалната рамка за финансова отчетност от 2018 г. на Съвета по Международни счетоводни стандарти. Представя се теоретичното и практическо значение на Рамката. Анализират се основните концепции, свързани с целта на финансовата отчетност, качествените характеристики на информацията, елементите на финансовите отчети, критериите за тяхното признаване, оценяване и отписване.

Изследват се основните промени от 1989 до 2018 г., за да се открият дискуссионните въпроси и да се установи как измененията водят до подобряване на базата за съставяне на полезни финансови отчети.

Анализират се съображенията на Съвета при промяна на Концептуалната рамка и се прави опит да се предвидят съответните последици, включително върху признаването, оценяването и отписването на елементите на финансовите отчети, както и върху Международните стандарти за финансова отчетност.

Assoc. Prof. Ali Veysel, PhD

Certified Public Accountant

Lecturer at VUZF University – Sofia

CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR FINANCIAL REPORTING FROM 2018 – ANALYSIS OF THE MAIN CONCEPTS AND THE CHANGES

Summary

The study examines the Conceptual Framework for Financial Reporting from 2018, issued by Issued by the International Accounting Standards Board. The theoretical and practical significance of the Framework is presented. The main concepts related to the objective of financial reporting, the qualitative characteristics of the information, the elements of the financial statements, the criteria for their recognition, measurement and derecognition are analyzed.

The major changes from 1989 to 2018 are examined to analyze the discussion questions and to determine how the changes lead to improving the basis for preparing useful financial statements.

The Board's considerations in the changing of the Conceptual Framework are reviewed and relevant consequences are assessed, including for recognition, measurement and derecognition of the elements of financial statements, as well as for International Financial Reporting Standards.

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ФИНАНСОВА ОТЧЕТНОСТ ОТ 2018 ГОДИНА – АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ КОНЦЕПЦИИ И ПРОМЕНИТЕ

УВОД

През м. март 2018 г. *Съветът по международни счетоводни стандарти* (International Accounting Standards Board) публикува преработената *Концептуална рамка за финансова отчетност* (Conceptual Framework for Financial Reporting). Тя влиза в сила незабавно за Съвета и Комитета за разяснение на *Международните стандарти за финансова отчетност (МСФО)* и от 01.01.2020 г. – за разработването на счетоводни политики от предприятията при липса на стандарт. Има възможност и за по-ранно прилагане на Рамката. Така се заменя версията от 2010 г. и приключва проектът по преразглеждането на концепциите от 1989 г. Някои от промените са обект на значителни дискусии. Затова интерес представляват методологическите предпоставки за тяхното приемане. Необходимо е също така да се изследва дали измененията водят до подобряване на финансовата отчетност.

Целта на студията е да се анализират основните концепции в *Концептуалната рамка за финансова отчетност* и направените промени след 1989 г., за да се установи дали актуалната рамка представлява подходяща база за представяне на полезна финансова информация. Тази цел се постига с решаването на следните **задачи**:

- изследване значението на *Концептуалната рамка*;
- анализ на целта на финансовата отчетност;
- анализ на качествените характеристики на полезната финансова информация;
- анализ на елементите на финансовите отчети и критериите за признаване и отписване;
- анализ на изискванията за оценяване на елементите на финансовите отчети.

1. ЗНАЧЕНИЕ НА КОНЦЕПТУАЛНАТА РАМКА ЗА ФИНАНСОВАТА ОТЧЕТНОСТ

Изследването на новата *Концептуална рамка за финансова отчетност*, за да се установи дали тя представлява подходяща база за представяне на полезна финансова информация, изисква да се обоснове нейното значение за счетоводството.

Счетоводството осигурява информация за вземането на стопански решения и затова често се определя като „езикът на бизнеса“. Съществуват обаче различия в този език, които зависят от редица социални, икономически и правни фактори, както и от потребностите на различните потребители на информацията. Така се поражда необходимостта от един общоприет език и започва **стандартизацията** – първо на национално ниво, след интернационализацията на капитала – на международно. През 1973 г.

в Лондон, след споразумение между професионалните счетоводни организации на Австралия, Великобритания, Германия, Ирландия, Канада, Мексико, САЩ, Франция, Холандия и Япония, се основава *Комитетът по международни счетоводни стандарти* (International Accounting Standards Committee), който започва издаването на *Международните счетоводни стандарти* (МСС).

Първоначално стандартите потвърждават повечето от широко прилаганите счетоводни методи и стандартизацията не води до желаната сравнимост във финансовите отчети. Изпитва се необходимост от премахването на множеството алтернативни третираня. Това обаче може да стане само чрез **единна теория**. Затова през 1989 г. Комитетът издава *Рамка (Общи положения) за изготвяне и представяне на финансови отчети* (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements), която включва концепциите, стоящи в основата на разработването и усъвършенстването на стандартите.

През 2004 г. *Съветът по международни счетоводни стандарти* (правоприемник на *Комитета по международни счетоводни стандарти*) и *Съветът по финансово счетоводни стандарти* (Financial Accounting Standards Board) на САЩ започват съвместен проект за преразглеждане на своите рамки. Вследствие на този проект през 2010 г. се публикува първата версия на *Концептуалната рамка за финансова отчетност*, която заменя рамката от 1989 г. Новата рамка съдържа текстове и от старата, които подлежат на актуализиране. През март 2018 г. *Съветът* публикува преработената *Концептуална рамка за финансова отчетност*.

Една от целите на *Концептуалната рамка* е подпомагане на *Съвета по международни счетоводни стандарти* в разработването на стандарти, които се основават на последователни концепции. Затова е основателно да се твърди, че тя представлява **теорията на финансовото счетоводство**, на която трябва да се основават *Международните стандарти за финансова отчетност* (и *Международните счетоводни стандарти*).

Другите цели на Рамката са: подпомагане на съставлящите финансови отчети при разработването на счетоводни политики, които се основават на последователни концепции, когато липсва стандарт за конкретна операция или друго събитие; и подпомагане на всички страни да разбират и тълкуват стандартите.

Някои специалисти са на мнение, че Рамката трябва да се използва само за разработване на стандарти, т.е. не трябва да има други цели.¹ С основание това не е прието от Съвета, защото **теорията трябва да се прилага от всички, които използват стандартите**. В счетоводните стандарти не са представени всички изисквания за изготвяне и представяне на финансови отчети, защото това не е възможно. Затова в параграф 10 от МСС 8 *Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки* е посочено, че при липса на МФСО, които да са конкретно приложими към дадена операция, друго събитие или

¹ Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Feedback Statement, <https://www.ifrs.org>, p. 4.

условие, ръководството използва собствените си преценки за разработване и прилагане на счетоводна политика, с цел финансовите отчети да дават информация, която е:

- необходима на ползвателите за вземане на стопански решения;
- надеждна, което означава, че: представя достоверно финансовото състояние, резултатите и паричните потоци на предприятието; отразява стопанската същност на операциите, другите събития и условия, а не само тяхната правна форма; неутрална е, т.е. безпристрастна; предпазлива е; и е пълна във всички съществени аспекти.

Съгласно параграф 11 от МСС 8 при извършване на тази преценка ръководството се позовава и оценява приложимостта на следните източници, посочени в низходящ ред:

- изискванията на МСФО, занимаващи се с подобни или свързани въпроси; и
- дефинициите, критериите за признаване и концепциите за оценка на активи, пасиви, приходи и разходи, изложени в *Общите положения (Концептуалната рамка)*.

Съвременните счетоводни стандарти са общи рамки за достоверно представяне, т.е. допускат отклонение и допълнителни оповестявания при необходимост. Затова *Концептуалната рамка* намира приложение и **при отклонения от счетоводните стандарти**, които, съгласно МСС 1 *Представяне на финансови отчети*, могат да се извършат в изключително редки обстоятелства. Когато ръководството прецени, че спазването на изискване на даден МСФО ще бъде толкова подвеждащо, че ще противоречи на целта на финансовите отчети, изложена в *Общите положения*, предприятието се отклонява от тези изисквания по начина, ако съответната нормативна уредба изисква или по друг начин не забранява такова отклонение.

Когато предприятие се отклони от изискването на стандартите, то е длъжно да оповести:

- че ръководството е стигнало до заключение, че финансовите отчети представят честно финансовото състояние, финансовите резултати от дейността и паричните потоци на предприятието;
- че то е спазило приложимите МСФО, освен че е направило отклонение от дадено изискване, за да постигне честно представяне;
- наименованието на МСФО, от който предприятието се е отклонило, естеството на отклонението, включително и третирането, което МСФО изисква, причината, поради която това третиране би било толкова подвеждащо при тези обстоятелства, че би противоречило на целта на финансовите отчети, изложени в *Общите положения*, и възприетото третиране; и
- за всеки представен период финансовото влияние на отклонението върху всяка статия във финансовите отчети, което би било отчетено

при спазване на изискването.

Представените цели на *Концептуалната рамка* позволяват да се твърди, че тя представлява теория на финансовото счетоводство, която трябва да се използва както от Съвета при разработване на счетоводните стандарти, така и от всички лица, които прилагат стандартите. В структурно отношение Рамката от 2018 г. (която включва осем глави) съществено се различава от Рамката от 1989 г., както и от първата версия, публикувана през 2010 г. Но това е извън обхвата на настоящото изследване. Постигането на целта изисква да се анализират основните концепции и направените промени.

2. АНАЛИЗ НА ЦЕЛТА НА ФИНАНСОВАТА ОТЧЕТНОСТ

Фундаментално значение за разбиране на *Концептуалната рамка* има определянето на целта на финансовата отчетност. Това е така, защото всички концепции трябва да се подчиняват на тази основна цел.

В това отношение е необходимо да се отбележи, че Рамката от 1989 г. представя само целите на финансовите отчети (Objective of Financial Statements). Обхватът се разширява през 2010 г. чрез представяне целта на финансовата отчетност (Objective of Financial Reporting).² Не са направени други промени през 2018 г. Дори посочената не е съществена, защото финансовите отчети са много голяма част от процеса на финансовата отчетност.³

Целта на финансовата отчетност е да се предостави финансова информация за отчитащото се предприятие, която е полезна за **настоящите и потенциални инвеститори, заемодатели и други кредитори**, при вземането на решения за предоставяне на ресурси на предприятието. Решенията са свързани с купуване, задържане или продаване на капиталови и дългови инструменти, както и предоставяне и погасяване на заеми и други форми на кредит.

Концептуалната рамка се основава на разбирането, че **основните потребители на финансовите отчети** са само посочените три групи. Затова не може да се твърди, че финансовите отчети са еднакво полезни за инвеститори, заемодатели, други кредитори, наети лица, доставчици, клиенти, правителства и техните агенции и обществеността, както е съгласно Рамката от 1989 г.

Логично е да се предположи, че интересите на основните потребители често се припокриват с тези на другите външни потребители. Но според Съвета разширяването на целта на финансовата отчетност може понякога

² В настоящото изследване думата "Reporting" се превежда като „отчетност“ (както е в Закона за счетоводството, в сила от 01.01.2016 г., обн., ДВ, бр. 95 от 8 декември 2015 г.), а не като „отчитане“, защото в българската практика под „отчитане“ се разбира предимно счетоводно записване, а не система за отчитане.

³ Рамката се отнася само за финансовата отчетност. Съветът се стреми ясно да я разграничи от нефинансовата отчетност, вж. Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, <https://www.ifrs.org>, p. 12. За бази за нефинансова отчетност вж. Пейчева, М. Социален одит и одит на човешките ресурси. София, АТА-50, 2015, с. 35 – 77.

да породи противоречия. Така например някои могат да застанат на позицията, че най-добрият начин за запазване на финансовата стабилност е да се изиска предприятията да не отчитат или да отложат отчитането на някои промени в стойността на активите или пасивите. Това изискване обаче почти винаги ще доведе до лишаване на инвеститорите, заемодателите и другите кредитори от необходимата за тях информация.

Съветът разглежда настоящите и потенциални инвеститори, заемодатели и други кредитори като основни потребители на информация поради следните причини:

- те имат най-голяма потребност от информацията във финансовите отчети и много от тях не могат да изискат предприятието да им я предоставя директно;
- отговорностите на Съвета изискват фокусиране върху потребностите на участниците на капиталовите пазари, които включват не само настоящите, но също така и потенциалните инвеститори, както и настоящите и потенциални заемодатели и други кредитори;
- вероятно е информацията, която отговаря на нуждите на тези основни потребители, да отговаря и на нуждите на всички видове външни заинтересовани лица.

Според Рамката **ръководството на отчитащото се предприятие** също е заинтересовано от финансовата информация относно предприятието. Не е необходимо обаче то да разчита на финансовите отчети с общо предназначение, тъй като е в състояние да получи вътрешно необходимата му информация. Въпреки това част от информацията, насочена към основните потребители, може да отговаря на някои от потребностите на ръководството.

Тези аргументи са приемливи. *Концептуалната рамка* представлява теория на финансовото счетоводство, която е предназначена за изготвяне на финансови отчети с общо предназначение. Информацията за ръководството се осигурява от управленското счетоводство. Не е разумно мениджмънтът да взема управленски решения само въз основа на отчети, които се публикуват публично и са предназначени за всички заинтересовани външни лица.

Регулаторните органи и граждани също могат да намерят полезна информация във финансовите отчети с общо предназначение. Но отчетите не са основно насочени и към тях.

Целта на финансовата отчетност с общо предназначение не се различава при различните видове предприятия, например в по-малки предприятия в сравнение с по-големи. Това е така, защото външните потребители на финансовата отчетност имат сходни цели независимо от вида предприятия, в които инвестират.

За оценяване на перспективите на предприятието за получаване на бъдещи нетни входящи парични потоци потребителите на отчетите се нуждаят от информация за икономическите ресурси (Economic Resources) на предприятието, претенциите (Claims) към него и доколко ефективно и

ефикасно ръководството изпълнява своите отговорности за използване на ресурсите. **Изпълнението се оценява чрез текущото начисляване и промените в паричните потоци.** За тях в Рамката е посочено следното:

1. Финансови резултати (Financial Performance), отразени посредством счетоводното отчитане на базата на начисляването:⁴

„Счетоводното отчитане на базата на начисляването представя ефектите от сделки и други събития и обстоятелства върху икономическите ресурси на отчитащото се предприятие и претенциите срещу него в периодите, в които настъпват тези ефекти, дори ако произтичащите от това парични постъпления и плащания възникват в различен период. Това е важно, защото информацията относно икономическите ресурси на отчитащото се предприятие и претенциите срещу него, както и измененията в тези ресурси и претенции през даден период, осигурява по-добра база за оценяване на миналите и бъдещи резултати от дейността на предприятието, отколкото информацията единствено за паричните постъпления и плащания през този период.”

2. Финансови резултати, отразени посредством миналите парични потоци:⁵

„Информацията относно паричните потоци на отчитащото се предприятие през даден период също помага на ползвателите да оценят способността на предприятието да генерира нетни входящи парични потоци. Тази информация показва как отчитащото се предприятие получава и изразходва парични средства, включвайки информация относно привличането и погасяването на заемни средства, парични дивиденди или други парични разпределения към инвеститорите, както и други фактори, които биха могли да окажат влияние върху ликвидността или платежоспособността на предприятието.”

Съществена промяна има и в оценяването на изпълнението. В Рамката от 1989 г. текущото начисляване и действащото предприятие се определят като основни предположения. След 2010 г. се посочва, че финансовите отчети се съставят само с **предположението за действащо предприятие** (Going Concern Assumption). То допуска, че предприятието ще продължи своята дейност в обозримото бъдеще, т.е. няма нито намерение, нито необходимост да ликвидира или съкрати съществено мащаба на своята дейност. А текущото начисляване, наред с изменението на паричните потоци, както е посочено по-горе, е начин за оценяване на финансовите резултати. Това означава, че вече не е правилно начисляването да се определя като принцип (изискване, което няма алтернатива), както е посочено и в българския Закон за счетоводството, и в европейски директиви, а като метод за оценяване на дейността. Предприятията имат две основни цели – рентабилност и ликвидност.⁶ Те се оценяват чрез начисляването и паричните потоци.

⁴ Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-90-3, <https://www.ifrs.org>, §1.17.

⁵ Ibid., §1.20.

⁶ Needles, B., M. Powers, and S. Crosson, Accounting. Boston/New York, Houghton Mifflin Comp., 2008, p. 5.

В Рамката от 1989 г. се обръща внимание основно на начисляването, защото отчетът за паричните потоци се утвърждава след това. За него Bob Vause пише следното: „През 70-те и 80-те години на миналия век безспорно печеливши фирми се провалиха поради липса на пари. Това увеличи натиска във финансовите отчети да се акцентира върху паричните потоци. Така отчетът за паричния поток стана третият ключов финансов отчет, който се изготвя от компаниите за годишните им счетоводни отчети. Отчетите за паричните потоци са въведени в САЩ в края на седемдесетте години, а в Обединеното кралство в началото на деветдесетте”.⁷

Направеният анализ за целта на финансовата отчетност позволява да се обобщи, че има две съществени промени след 1989 г., публикувани през 2010 г.:

- основните потребители на финансовите отчети са само три групи – настоящите и потенциални инвеститори, заемодатели и други кредитори;
- финансовите резултати се оценяват по два начина – на базата на начисляването и отразени посредством миналите парични потоци.

Тези промени не водят до изменения в стандартите и отчитането. Важно е да се има предвид за по-добро разбиране и тълкуване на стандартите.

3. АНАЛИЗ НА КАЧЕСТВЕНИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПОЛЕЗНАТА ФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ

Определянето на целта на финансовата отчетност, като предоставяне на полезна информация за отчитащото се предприятие, изисква да се изследва коя информация е полезна. Според Рамката от 1989 г. това е тази информация, която притежава четири характеристики: разбираемост, уместност, надеждност и сравнимост. Тази концепция се промени значително през 2010 г. Някои от промените обаче бяха противоречиви. Затова Съветът ги преразгледа и частично ги измени през 2018 г.

Според *Концептуалната рамка* финансовата информация е полезна, когато отговаря на **фундаменталните качествени характеристики** (Fundamental Qualitative Characteristics) и на **качествените характеристики, които подобряват полезността на информацията** (Enhancing Qualitative Characteristics). Фундаменталните са с решаващо значение, а другите са желателни.

3.1. Фундаментални качествени характеристики

Фундаменталните качествени характеристики са следните:

- **уместност** (Relevance) – информацията да е в състояние да повлияе на решенията, вземани от потребителите;

⁷ Вос, Б. Корпоративен анализ. София, Класика и стил, 2006, с. 123.

- **достоверно представяне** (Faithful Representation) – информацията да е пълна (Complete), неутрална (Neutral) и без грешки (Free from Error);

Финансова информация, която не притежава тези две характеристики, не е полезна и не може да се използва.

Дефиницията за **уместност** в Рамката от 1989 г. гласеше, че информацията е уместна само ако действително влияе върху решенията на потребителите. Но е трудно да се определи дали дадено решение се влияе от информацията относно конкретно икономическо явление. Поради това след 2010 г. в *Концептуалната рамка* се разглежда възможността за влияние.

Във връзка с уместността се представя и **съществеността** (Materiality). Информацията е съществена, ако нейното пропускане или подвеждащо представяне би повлияло на стопанските решения на потребителите, взети въз основа на финансовите отчети. Съществеността представлява аспект на уместността, тъй като несъществената информация не оказва влияние върху решението, което се взема от потребителя. Това е съображение, което е специфично за отделното предприятие. Няма промяна в третирането на този въпрос от 1989 г.

Терминът „надеждност“, използван в Рамката от 1989 г., според Съвета не се разбира еднозначно от всички заинтересовани лица.⁸ Затова през 2010 г. е заместен от „**достоверно представяне**“.

Надеждността включва пълнота (Completeness), неутралност (Neutrality), предимство на съдържанието пред формата (Substance over Form) и предпазливост (Prudence). Освен това в дефиницията се съдържа и липсата на съществени грешки (Free from Material Error). Достоверното представяне, **във версията от 2010 г.**, не включва предпазливост (съгласно Рамката от 1989 г.: незавишаване на активите и доходите и незанижаване на пасивите и разходите при спазване на неутралност) и предимство на съдържанието пред формата (представяне на икономическата реалност, а не просто правната форма).

Предпазливостта не се включва като аспект на достоверното представяне, тъй като според Съвета това би противоречало на неутралността. Умишленото показване на консервативни приблизителни оценки на активи, пасиви, приходи или собствен капитал в миналото се считало за желателно, за да се противодейства на ефекта от някои приблизителни оценки на ръководството. Но подценяването на активи или надценяването на пасиви в даден период често води до надценяване на финансовите резултати от дейността в по-късни периоди – резултат, който според Съвета не може да бъде описан като предпазлив или неутрален.

Предимството на съдържанието пред формата не се счита за отделен компонент на достоверното представяне, тъй като „достоверно“ означава представяне същността на икономическото явление, а не просто неговата правна форма. Това означава, че това изискване се включва по подразбиране.

⁸ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifs.org>, p. 33.

Отхвърлянето на предпазливостта има своите основания. В това отношение е достатъчно да се посочи пример с една разпространена американска измама, описана от Сесил Джаксън:

„Според комисията по ценни книжа и фондови борси другият основен тип неправилно отчитане в „Сънбийм“ е създаването на големи резерви за амортизиране на активи и за бъдещи загуби или задължения, с цел да повиши бъдещите печалби, като по-късно „открива“, че няма нужда от тях и излива тези „резерви в буркани“ обратно в печалбите.“⁹

От този пример се вижда как предпазливост в един период, чрез признаване на загуби, в бъдещ период води до подобряване на резултата. Въпреки това обаче повечето заинтересовани лица бяха против премахването на предпазливостта, за сметка на неутралността, защото, както посочва доц. Христина Орешкова, „традиционното разбиране е – потенциалната загуба се признава веднага щом бъде забелязана, докато потенциалната печалба – не когато бъде забелязана, а когато бъде реализирана...“¹⁰ Освен това някои стандарти, включително и нови, прилагат това изискване. Например според проф. Емилия Миланова чрез подхода на очакваната кредитна загуба по МСФО 9 *Финансови инструменти* се постига „възможност да се приложи счетоводният принцип на предпазливост“¹¹. Затова промените от 2010 г. бяха преразгледани от Съвета и бяха направени нови изменения, публикувани през 2018 г.

Съгласно **Концептуалната рамка от 2018 г.** достоверното представяне притежава три характеристики (както се разбира и от дефиницията) – пълнота, неутралност и липса на грешки. В това отношение Рамката не се различава от версията, публикувана през 2010 г. Но промени има в тълкуването на някои от характеристиките.

Запазват се дефинициите за пълнота и липса на грешки. *Пълнотата* включва цялата информация, необходима на потребителя да разбере явлението, което се представя, включително всички необходими описания и обяснения. Например пълнота при представяне на група активи означава минимум описание на естеството на активите в групата, цифрово представяне на всички активи и описание какво представя цифровото представяне (историческа цена, справедлива или друга стойност).

Липсата на грешки означава, че описанието на явлението не съдържа грешки или пропуски и че методът, използван за изготвяне на отчитаната информация, е избран и приложен без наличие на грешки в него. Това не предполага свършена точност във всички аспекти. Например приблизителната оценка на ненаблюдаема цена не може да бъде определена като точна или неточна. Представянето на тази приблизителна оценка обаче може да е достоверно, ако е описано ясно и точно, че сумата представлява

⁹ Джаксън, С. Финансовите измами на големия бизнес. Истината за фиктивното финансово отчитане на корпорациите. София, Инфо Дар, 2006, с. 40.

¹⁰ Орешкова, Х. Фундаментални въпроси на корпоративното финансово счетоводство – поуки от миналото в полза на бъдещето, Годишник на ИДЕС, София, 2014, с. 403 – 436, с. 417.

¹¹ Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 *Финансови инструменти* и Базелската рамка за капиталови изисквания, Годишник на ИДЕС, София, 2016, с. 31 – 78, с. 51.

приблизителна оценка, естеството и ограниченията на метода оценяване са обяснени и при подбора и прилагането на метода не са допуснати грешки.

Неутралност означава представяне без предубеденост при избора или представянето на финансовата информация. Не трябва да има тенденциозност, с цел представяне в положителна или отрицателна светлина, придаване на особено значение, омаловажаване или по друг начин манипулиране, за да се увеличи вероятността финансовата информация да бъде приета благоприятно или неблагоприятно от потребителите. Трябва също така да се има предвид, че неутралната информация не означава информация без цел или без влияние върху реакциите на потребителите, защото уместната финансова информация по дефиниция е тази, която е в състояние да влияе върху решенията на потребителите.

Новото в Рамката от 2018 г. е, че неутралността се подкрепя от използването на *предпазливост* (Prudence) – запазване на повишено внимание при извършването на преценки в условията на несигурност. Използването на предпазливост означава, че активите и доходите не са надценени, а пасивите и разходите не са подценени. Аналогично, използването на предпазливост не позволява подценяването на активи или доходи и надценяването на пасиви или разходи. Такива отклонения могат да доведат до надценяване или подценяване на доходи или разходи в бъдещи периоди.

Освен това в *Концептуалната рамка* е пояснено, че използването на предпазливост не трябва да води до асиметричност, например системна необходимост от по-убедителни доказателства в подкрепа на признаването на активи или доходи, в сравнение с признаването на пасиви или разходи. Такава асиметрия не е качествена характеристика на полезната финансова информация.

В това отношение има съществена промяна. В Рамката от 1989 г. се посочва, че предпазливост означава незавишаване на активите и доходите и незанижаване на пасивите и разходите,¹² т.е. има асиметрична предпазливост. Освен това обаче е пояснено, че прилагането на предпазливост не трябва да води до нарушаване на неутралността, например създаването на скрити резерви или прекомерни провизии, преднамереното подценяване на актив или доход или преднамереното надценяване на пасив или разход.

Новото тълкуване не отговаря на традиционното разбиране за предпазливост, както е посочено по-горе. Може би затова според Рамката от 2018 г. е възможно конкретни стандарти да съдържат асиметрични изисквания, ако това е следствие от решения, имащи за цел избора на най-уместна информация, която се представя достоверно.

Такава асиметричност има в МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*. Съгласно стандарта, когато вероятният изход от делото е загуба, се отчита разход и пасив, но при очаквана печалба не се отчита

¹² Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements, approved by the IASC Board in April 1989 for publication in July 1989, and adopted by the IASB in April 2001, §37.

доход и актив.

В Концептуалната рамка от 2018 г. изрично е посочено, че достоверното представяне включва и спазването на изискването за „предимство на съдържанието пред формата“ (Substance Over Form). При много обстоятелства същността на икономическото явление и неговата юридическа форма съвпадат. Ако те не съвпадат, предоставянето на информация единствено за юридическата форма не би представило достоверно икономическото явление. Това уточнение се възстановява, защото някои от заинтересованите страни са останали с впечатлението, че с неговото премахване Съветът вече не се стреми към представяне на икономическата същност на явленията.¹³

Измененията в представянето на надеждността и достоверно представяне са сравнени в следващата таблица.

Таблица № 1

Сравнение на надеждността и достоверното представяне

Надеждност в Рамката от 1989 г.	Достоверно представяне във версията на Концептуалната рамка от 2010 г.	Достоверно представяне в Концептуалната рамка от 2018 г.
Пълнота (Completeness)	Пълнота	Пълнота
Неутралност (Neutrality)	Неутралност	Неутралност
Предимство на съдържанието пред формата (Substance over Form)		Предимство на съдържанието пред формата – не е отделен аспект на достоверното представяне, но се включва в дефиницията
Предпазливост (Prudence), която включва асиметричност (незавишаване на активите и доходите и незанижаване на пасивите и разходите), ако това не нарушава неутралността		Предпазливост – не е отделен аспект на достоверното представяне, а подкрепя неутралността Предпазливостта допуска асиметричност само по изключение
Липса на съществени грешки – не е отделен аспект на надеждността, но се включва в дефиницията	Липса на грешки (Free from Error)	Липса на грешки

¹³ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifrs.org>, p. 35.

От таблицата се вижда, че основната разлика между надеждността и достоверното представяне е в тълкуването на предпазливостта. През 1989 г. асиметричната предпазливост, която не води до нарушаването на неутралността, се приема за нормална практика, а през 2018 г. се допуска само по изключение. Вероятно това в бъдеще ще промени съществено счетоводните и одиторските стандарти, защото съвременните стандарти се основават на разбирането, че не трябва да се завишават активите и доходите и не трябва да се занижават пасивите и разходите.

3.2. Качествени характеристики, които подобряват полезността на информацията

Качествените характеристики, които подобряват полезността на информацията, са следните:

- **сравнимост** (Comparability) – възможността потребителите да могат да сравняват информацията със сходна информация относно други предприятия и със сходна информация относно същото предприятие, но за различен период или към различна дата;
- **верифицируемост** (Verifiability), т.е. възможност за проверка – различни наблюдатели да могат да достигнат до консенсус, че определено представяне е достоверно;
- **своевременност** (Timeliness) – информацията своевременно да бъде на разположение на потребителите, за да може да влияе на техните решения;
- **разбираемост** (Understandability) – класифициране, характеризиране и представяне на информацията ясно и кратко.

В Рамката от 1989 г. нямаше допълнителни качествени характеристики. Сравнимостта и разбираемостта бяха посочени заедно с уместността и надеждността (сега достоверно представяне). Това обаче не е правилно, защото уместната и достоверно представена информация е най-полезна, ако може лесно да бъде **сравнявана** със сходна информация, отчитана от други предприятия и от същото предприятие в други периоди. Стандарти за финансова отчетност са необходими, за да се повиши сравнимостта на финансовата информация. Сравнението е важен метод, който „позволява да се съпоставят еднакви показатели за различно време и за различни компании“¹⁴. Но уместната и достоверно представена информация, дори и да не е лесно сравнима, все пак е полезна. Съпоставимата информация не е полезна, в случай че не е уместна и не е достоверно представена. Ето защо сравнимостта е качествена характеристика, повишаваща полезността, а не фундаментална.

Верифицируемата информация може да бъде използвана с увереност. Липсата на възможност за проверка не прави информацията задължително безполезна, но потребителите ще бъдат по-предпазливи, тъй като ще е налице по-голям риск информацията да не представя достоверно това,

¹⁴ Динева, В. Методологически аспекти на вътрешния одит. София, АТА-50, 2014, с. 122.

което претендира, че представя. Затова верифицируемостта е качествена характеристика, повишаваща полезността, която е желателна, но не се изисква задължително.

Своевременната информация също е полезна само ако е уместна и достоверно представена. Затова е качествена характеристика, която подобрява информацията.

Ако съображенията относно **разбираемостта** бяха фундаментални, би могло да е целесъобразно да се избягва отчитането на информацията относно много сложни операции, дори информацията да е уместна и достоверно представена. Затова с класифицирането на разбираемостта като качествена характеристика, повишаваща полезността, Съветът има за цел да посочи, че информацията, която е трудна за разбиране, трябва да бъде представяна и обяснявана възможно най-ясно.

Понякога една повишаваща полезността качествена характеристика трябва да бъде намалена, за да се максимизира друга качествена характеристика. Така например временното намаляване на сравнимостта в резултат на прилагането на нов стандарт за финансова отчетност може да е оправдано с оглед повишаване уместността и достоверното представяне в по-дългосрочен аспект.

Във връзка с качествените характеристики на информацията в *Концептуалната рамка* се разглеждат и разходите. Те представляват **ограничител на финансовата отчетност** (the Cost Constraint on Useful Financial Reporting). Това е така, защото отчитането на финансова информация налага разходи и е важно те да бъдат оправдани от гледна точка на ползите от отчитането. Но трябва да се има предвид, че разходите не са качествена характеристика на информацията. Те са характеристика на процеса, използван за осигуряване на информацията. В това отношение няма промени.

Въз основа на направените анализи на понятията и промените може да се твърди, че информацията е полезна, когато е уместна и достоверно представена. Полезността се увеличава при по-голяма сравнимост, верифицируемост, своевременност и разбираемост. Уместността включва и съществеността, която има специфично значение за отделното предприятие. Характеристиките на достоверността са пълнота, неутралност и липса на грешки. Във връзка с тях се разглеждат предимство на съдържанието пред формата и предпазливост.

Значителна промяна има в третирането на предпазливостта. Докато Рамката от 1989 г. акцентира върху асиметричната предпазливост, според *Концептуалната рамка* от 2018 г. предпазливостта не трябва да води до асиметричност, освен при определени изключения. Вероятно тази промяна в бъдеще ще води до съществени изменения на счетоводните и одиторските стандарти.

Другите промени в качествените характеристики на информацията също са значителни и позволяват по-добре да се разбира теорията и да се прилагат счетоводните стандарти. В това отношение е любопитно да се

отбележи, че старите характеристики на финансовата информация, както са посочени в Рамката от 1989 г., променени през 2010 г., са включени в *Общите разпоредби на Националните счетоводни стандарти*, приети през 2016 г.¹⁵

4. АНАЛИЗ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ И КРИТЕРИИТЕ ЗА ПРИЗНАВАНЕ И ОТПИСВАНЕ

Съществен концептуален въпрос, който заслужава внимание, са елементите на финансовите отчети. Те имат и най-голямо практическо значение, защото са пряко свързани с признаване и отписване, когато липсва приложим стандарт.

Елементите на финансовите отчети, посочени в *Концептуалната рамка*, са следните:

- активи (Assets), пасиви (Liabilities) и собствен капитал (Equity), които са свързани с финансовото състояние на отчитащото се предприятие;
- доход (Income) и разходи (Expenses), които са свързани с финансовите резултати на отчитащото се предприятие.

Тук е необходимо да се посочи, че в българския превод на *Концептуалната рамка* и стандартите понятията „Income” и „Revenue” се превеждат като „приход“. Това не е правилно, защото са два термина, които имат различно значение. В настоящото изследване се превеждат съответно като доход и приход.

Определения за елементите са посочени в Рамката:

- **актив** – сегашен икономически ресурс, контролиран от предприятието в резултат на минали събития. Икономически ресурс (Economic Resource) е право, което има потенциала да произвежда икономически ползи;
- **пасив** – сегашно задължение на предприятието за прехвърляне на икономически ресурси в резултат на минали събития;
- **собствен капитал** – остатъчният дял в активите на предприятието след приспадане на всички негови пасиви;
- **доход** – увеличения на активите или намаления на пасивите, които водят до увеличения на собствения капитал, различни от тези, свързани с вноските на собствениците;
- **разход** – намаления на активите или увеличения на пасивите, които водят до намаления на собствения капитал, различни от тези, свързани с разпределенията към собствениците.

¹⁵ Национални счетоводни стандарти – общи разпоредби (загл., изм., ДВ, бр. 3 от 2016 г., в сила от 01.01.2016 г.), обн., ДВ, бр. 30 от 7 април 2005 г., в сила от 01.01.2005 г., изм., ДВ, бр. 86 от 26 октомври 2007 г., в сила от 1 януари 2008 г., изм. и доп., ДВ, бр. 3 от 12 януари 2016 г., в сила от 01.01.2016 г.

Специално внимание заслужават определенията за актив и пасив, защото за тях има важни допълнителни пояснения в *Концептуалната рамка*.

Относно **активите** се набляга на три аспекта – право, потенциал за произвеждане на икономически ползи и контрол.

Правата приемат много форми, например:

- права да бъдат получени парични средства;
- права да бъдат получени стоки или услуги;
- права да бъдат разменени икономически ресурси с друга страна при благоприятни условия (например при форуърден договор или при опция за покупка);
- права за извличане на полза от задължение на друга страна да прехвърли икономически ресурс, в случай че настъпи конкретно бъдещо събитие;
- права върху физически обекти (например имоти, машини и съоръжения или материални запаси);
- права за използване на интелектуална собственост; и други.

По принцип всяко от правата на предприятието представлява отделен актив. За счетоводни цели обаче свързаните права често са третираны като една единица, която представлява един актив.

В някои случаи не е сигурно дали дадено право съществува. Например предприятието и друга страна може да са в спор относно това дали предприятието има право да получи икономически ресурс. Докато не бъде разрешена несигурността относно съществуването (например чрез съдебно решение), не е сигурно дали предприятието има право и следователно дали съществува актив.

Потенциал за произвеждане на икономически ползи има, когато правото съществува и в поне една ситуация би произвело за предприятието икономически ползи, надхвърлящи тези, които са на разположение на всички останали страни. Не е необходимо да е сигурно или вероятно, че въпросното право ще произведе икономически ползи.

Икономическият ресурс извлича своята стойност от потенциала си да произведе бъдещи икономически ползи. Въпреки това то е сегашно право, което съдържа този потенциал, а не бъдещите икономически ползи, които това право би могло да произведе.

Контролът свързва икономическия ресурс с предприятието. Оценката относно това дали съществува контрол помага за идентифициране на икономическия ресурс, който се отчита счетоводно от предприятието.

Контролът включва настоящата способност да се попречи на други страни да определят използването на икономическия ресурс и да получават икономическите ползи, които биха могли да произтекат от него. Приема се, че една страна контролира даден икономически ресурс, ако никоя друга страна не контролира този ресурс.

Дефиницията за **пасив** включва също три аспекта – предприятието да има задължение, то да е за прехвърляне на икономически ресурс и да е сегашно, което съществува в резултат на минали събития.

Задължението е дълг или отговорност, която предприятието няма практическа способност да избегне. То винаги се дължи на друга страна (или страни). Другата страна би могла да е лице или друго предприятие, група хора или други субекти, или обществото като цяло.

Ако една страна има задължение да прехвърли икономически ресурс, то следва, че друга страна има правото да получи този икономически ресурс. Изискването обаче една страна да признае пасив и да го оцени на определена сума не означава, че другата страна трябва да признае актив или да го оцени на същата сума.

За да се удовлетвори изискването **задължението да е за прехвърляне на икономически ресурс**, е достатъчно то да съществува и поне в една ситуация то да изисква предприятието да прехвърли икономически ресурс. Задължение може да отговаря на дефиницията за пасив, дори ако вероятността за прехвърляне на икономически ресурс е малка.

Задълженията за прехвърляне на икономически ресурс включват:

- задължения да се платят парични средства;
- задължения да се доставят стоки или предоставят услуги;
- задължения да се разменят икономически ресурси с друга страна при неблагоприятни условия (например при форуърден договор или при опция за продажба);
- задължения за прехвърляне на икономически ресурс, в случай че настъпи конкретно посочено несигурно бъдещо събитие;
- задължения за емитиране на финансов инструмент, ако този финансов инструмент ще дължи предприятието да прехвърли икономически ресурс.

Сегашно задължение съществува в резултат на минали събития единствено ако:

- предприятието вече е получило икономически ползи или предприело действие; и
- като следствие предприятието ще трябва или може да трябва да прехвърли икономически ресурс, който то иначе не би било задължено да прехвърля.

Съществени промени има в дефинициите за актив и пасив. В Рамката от 2018 г. са премахнати позоваванията към „очаквани“ входящи и изходящи потоци, защото според наблюденията на Съвета водят до смесване на ресурса или задължението с произтичащите ползи и до определянето на праг на вероятност.¹⁶ За да се подчертае, че активът е

¹⁶ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifrs.org>, p. 53.

икономически ресурс, а не крайният поток от икономически ползи, в новата Рамка е посочена отделна дефиниция за икономически ресурс. Настоящите и старите дефиниции са представени в следващата таблица.

Таблица № 2

Настоящи и стари дефиниции за активи и пасиви

Понятия	Дефиниции в Концептуалната рамка от 2018 г.	Дефиниции в Рамката от 1989 г.
Актив	Сегашен икономически ресурс, контролиран от предприятието в резултат от минали събития	Ресурс, контролиран от предприятието в резултат от минали събития и от който се очакват бъдещи икономически ползи за предприятието
Пасив	Сегашно задължение на предприятието за прехвърляне на икономически ресурси в резултат на минали събития	Сегашно задължение на предприятието, произтичащо от минали събития, уреждането на което се очаква да доведе до изходящ поток от ресурси, съдържащи икономически ползи
Икономически ресурс	Право, което има потенциала да произвежда икономически ползи	Няма дефиниция

Новият подход по-ясно представя дефинициите и съгласуваността между активите и пасивите, но не води до промяна в тяхното признаване.

Интерес представлява и дефиницията за **собствен капитал**. От нея се извежда следното балансово равенство (Accounting Equation):

$$\text{Активи} - \text{Пасиви} = \text{Собствен капитал.}$$

Това уравнение има особено голямо практическо значение. Любопитно е, че отрицателните числа са въведени от индийския математик Брахмагупта (Brahmagupta) за разграничаване на дълга (който се представя чрез отрицателни числа) от имуществото (което се представя чрез положителни числа),¹⁷ както е в посоченото балансово равенство.

Първите теории в счетоводството са свързани с тълкуването на собствения капитал – дали е собственост на предприятието, или принадлежи на собственика. Това са философски въпроси, които не могат да се определят като научни теории, но за съвременната счетоводна наука е

¹⁷ Гедж, Д. Математиката – диалог с дъщеря ми. В. Търново, Рива, 2008, с. 42.

важно, че собственият капитал се определя като разлика между активите и пасивите. Тази дефиниция не е променена от 1989 г.

Според някои специалисти трябва да се разработи ново определение за собствен капитал, за да може капиталът да се разграничава от пасива.¹⁸ Но това не е направено от Съвета, за да не води до усложняване на счетоводството. Решението е правилно, тъй като настоящата дефиниция е доказала своята полезност, включително при одитите. Когато се извършват одитни процедури за началните салда, се набляга на активите и пасивите, защото по дефиниция собственият капитал е разлика от тези елементи. Така не се налага да се извършват съществени процедури за предходни периоди. Следването на този подход позволява да се предостави разумна увереност за всички елементи на финансовите отчети и не води до загуби за обществото.

В *Концептуалната рамка* от 2018 г. има незначителни промени в дефинициите за **доходи и разходи**, съответстващи на променените определения за актив и пасив. Необходимо е да се обърне внимание, че няма определение за приход (Revenue). Преди 2018 г. бяха представени и различни форми на доходи и разходи, включително печалби (Gains) и загуби (Losses), които са извън обичайната дейност. Те са премахнати, защото според Съвета не са полезни за разбирането на Рамката. Това не води до промяна в отчитането и представянето на елементите. Например определение за приход има в МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*: доход, възникващ в хода на обичайната дейност на предприятието. Доходите включват приходи (доходи от обичайната дейност) и друг всеобхватен доход (доходи, които не са от обичайната дейност).

Направените промени в качествените характеристики на информацията и в дефинициите налагат да се представят по-различно **признаването и отписването** на елементите.

Признаването е процесът на включване в отчета за финансовото състояние или отчета за финансовите резултати елемент, който отговаря на съответната дефиниция.

Признаването на една позиция изисква признаването или отписването на една или повече други позиции, например:

- признаването на доходи възниква едновременно с: първоначалното признаване на актив или увеличение в балансовата стойност на актив; или отписването на пасив или намаление в балансовата стойност на пасив.
- признаването на разходи възниква едновременно с: първоначалното признаване на пасив или увеличение в балансовата стойност на пасив; или отписването на актив или намаление в балансовата стойност на актив.

Тези изменения могат да се представят в балансовото равенство (**Активи – Пасиви = Собствен капитал**) по следния начин:

- признаване на доходи (x):

¹⁸ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifs.org>, p. 72.

$$(Активи + x) - Пасиви = (Собствен капитал + x);$$

или

$$Активи - (Пасиви - x) = (Собствен капитал + x);$$

- признаване на разходи (y):

$$Активи - (Пасиви + y) = (Собствен капитал - y);$$

или

$$(Активи - y) - Пасиви = (Собствен капитал - y).$$

Първоначалното признаване на активи или пасиви, произтичащи от сделки или други събития, може да доведе до едновременното признаване както на доходи, така и на свързаните с тях разходи. Например продажбата на стоки срещу парични средства води до признаването на доходи (от признаването на един актив – паричните средства) и на разходи (от отписването на друг актив – продадените стоки). Едновременното признаване на доходи и свързаните с тях разходи се нарича **съпоставяне на разходи с доходи** (Matching of Costs with Income). Признаването на елементи, които отговарят на дефинициите, води до такова съпоставяне, но то не представлява цел на *Концептуалната рамка*.

Има промяна в начина на представяне на съпоставянето на разходи с доходи, защото в Рамката от 1989 г. и във версията от 2010 г. за него е посочено следното:¹⁹

Разходите се признават в отчета за доходите на базата на пряка връзка между извършените разходи и заработването на конкретни статии на доходите.

Този процес, обикновено наричан съпоставяне на разходите и доходите, обхваща едновременното или комбинирано признаване на доходи и разходи, които се явяват в резултат пряко и съвместно от едни и същи сделки.

Причината за тази промяна е в разработването на по-последователни критерии за признаване на елементите на финансовите отчети.

Преди 2018 г. в Рамката беше посочено, че актив се признава, когато е вероятно предприятието да получи в бъдеще икономически изгоди, свързани с него, и има цена на придобиване или стойност, която може да бъде оценена надеждно. За пасивите беше посочено, че се признават, когато е вероятно, че ще има изходящ поток от ресурси, съдържащи икономически изгоди в резултат от уреждане на съществуващо задължение, и че сумата, на която ще се извърши уреждането, може да бъде оценена надеждно. Тези изисквания са залегнали и в *Международните счетоводни стандарти*, например:

- параграф 7 от МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения* – цената на придобиване на отделен имот, машина и съоръжение се признава за актив само ако е вероятно предприятието да получи в бъдеще

¹⁹ Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements, approved by the IASC Board in April 1989 for publication in July 1989, and adopted by the IASB in April 2001, §95.

икономически изгоди, свързани с актива, и цената на придобиване на актива може надеждно да бъде оценена;

- параграф 16 от МСС 40 *Инвестиционни имоти* – инвестиционен имот се признава като актив само когато е вероятно бъдещите икономически изгоди, приписвани на инвестиционния имот, да се получат от предприятието и цената на придобиване на инвестиционния имот може да бъде оценена достоверно;
- параграф 10 от МСС 41 *Земеделие* – предприятието признава биологичен актив или земеделска продукция, когато и само когато предприятието контролира актива в резултат от предишни събития, вероятно е предприятието да получи бъдещи икономически ползи, свързани с актива и неговата справедливата стойност, или себестойността може да бъде надеждно определена.

Новите критерии за признаване са свързани с качествените характеристики на полезната информация. Чрез тяхната промяна не се цели увеличаване или намаляване обхвата на признатите елементи на финансовите отчети, а по-ясно представяне на изискванията.

Съгласно *Концептуалната рамка* от 2018 г. в отчета за финансовото състояние и в отчета за финансовите резултати се признават единствено елементи, които отговарят на дефинициите. Но не всички елементи, които отговарят на дефинициите, се признават.

Актив или пасив се признава единствено ако неговото признаване и съответните доходи, разходи или промени в собствения капитал предоставят на потребителите на финансовите отчети информация, която е полезна, т.е.:

- уместна информация относно актива или пасива и съответните доходи, разходи или промени в собствения капитал; и
- достоверно представена информация за актива или пасива и за съответните доходи, разходи или промени в собствения капитал.

Разходите представляват ограничител на финансовата отчетност и при признаване на елементите. Актив или пасив се признава, ако ползите от информацията, представена на потребителите на финансови отчети посредством признаването, вероятно биха оправдали разходите за представяне и използване на тази информация.

Признаването на елемент на финансовите отчети може да не представлява **уместна информация**, например когато:

- е несигурно дали даден актив или пасив съществува; или
- даден актив или пасив съществува, но вероятността от входящи или изходящи потоци от икономически ползи е малка.

Въз основа на анализ на комбинация от фактори се определя дали признаването предоставя уместна информация. Например несигурност, съчетана с малка вероятност за входящи или изходящи потоци от икономически ползи и на изключително широк диапазон от възможни резултати, може да означава, че признаването на актива или пасива не би

предоставило уместна информация. В тези случаи, независимо дали активът или пасивът ще бъде признат, може да е необходимо във финансовия отчет да бъде предоставена пояснителна информация относно несигурността.

Актив или пасив може да съществува дори вероятността от входящи или изходящи потоци от икономически ползи да е малка. Но ако вероятността от входящи или изходящи потоци от икономически ползи е малка, най-уместната информация относно актива или пасива може да е информацията за мащаба на възможните входящи или изходящи потоци, момента на възможното им възникване и факторите, оказващи влияние върху тяхното възникване. Обичайното място на тази информация е в пояснителните приложения.

Актив или пасив се признава, ако той предоставя не само уместна информация, а също и **достоверно представя** актива или пасива и съответните доходи, разходи или промени в собствения капитал. Това предполага и правилно оценяване.

Когато се правят приблизителни оценки, възниква несигурност. В някои случаи е възможно нивото на несигурност да е толкова високо, че може да е съмнително дали приблизителната оценка би осигурила достатъчно достоверно представяне на този актив или пасив и на съответните доходи, разходи или промени в собствения капитал. Нивото на несигурност при оценяването е високо, например когато:

- диапазонът от възможни резултати е изключително широк, а вероятността за всеки един резултат е изключително трудна за приблизително оценяване;
- оценката е изключително чувствителна на малки изменения в приблизителните оценки на вероятността от различните резултати;
- оценяването на актива или пасива изисква изключително трудно или изключително субективно разпределяне на парични потоци, които не са свързани единствено с оценявания актив или пасив.

В *Концептуалната рамка* са определени и критерии за **отписване** на елементите на финансовите отчети. Елементите се отписват, когато вече не отговарят на съответните дефиниции. По отношение на актив отписване обикновено възниква, когато предприятието губи контрол върху целия или върху част от признат актив. Пасивите често се отписват, когато предприятието вече няма сегашно задължение по отношение на целия или на част от признат пасив.

Някои специалисти са на мнение, че изискванията за признаване и отписване са прекалено абстрактни и субективни. Те предлагат да се разработят по-конкретни критерии.²⁰ Но според Съвета това не е възможно, защото признаването трябва да се извърши според качествените характеристики. Освен това новите критерии не са по-абстрактни и по-субективни от тези преди 2018 г., които изискват оценяване на вероятност и надеждност.

²⁰ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifs.org>, p. 77.

Дефинициите за елементите на финансовите отчети имат особено голямо практическо значение, защото понякога има операции, за които не могат да се намерят конкретни изисквания в стандартите. В подкрепа на това твърдение е достатъчно да се представи един **пример** за отписване на актив:

Предприятие учредява право на строеж на земя. Няма прехвърляне на собствеността. Необходимо е да се установи дали трябва да се отписва земята.

На този въпрос може да се отговори само чрез анализ на определението за актив и изискванията за отписване, регламентирани в *Концептуалната рамка*, защото в *Международните стандарти за финансова отчетност* няма посочени конкретни изисквания в това отношение. Ако след учредяване на правото на строеж собственикът на земята не може да я използва (например за учредяване на допълнителни права на строеж), активът трябва да се отписва, защото предприятието губи контрол (настоящата способност да се попречи на други страни да определят използването на икономическия ресурс и да получават икономическите ползи, които биха могли да произтекат от него).

Въз основа на направения анализ на елементите на финансовите отчети, включително на направените промени, може да се твърди, че новите дефиниции и критерии за признаване и отписване не водят до признаване на непризнати преди това елементи на финансовите отчети, както и до отписване на признати елементи. Целта на промените е по-ясно и последователно представяне на изискванията. Въпреки това обаче в бъдеще ще се промени представянето на изискванията за признаване и отписване в *Международните стандарти за финансова отчетност*.

5. АНАЛИЗ НА ИЗИСКВАНИЯТА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ

Определянето на стойността винаги е представлявало интерес за икономическата теория. Затова повечето от школите в отделните исторически периоди се разграничавали основно според техните възгледи относно стойността. Оценката на обектите е централен проблем и на счетоводната наука, като част от икономикса, включително и на стандартизацията. Както констатира проф. Михаил Динев, в стандартите все още „има условия, предоставени са и възможности, за измамно, различно от действителното представяне на активите и пасивите“²¹.

Елементите, които се представят във финансовите отчети, се оценяват количествено в парични стойности. Това изисква избор на база за **оценяване** (Measurement). Прилагането на базата спрямо актив или пасив създава оценка на този актив или пасив и на свързаните с него доходи и разходи.

²¹ Динев, М. Съвременни проблеми на счетоводството, Годишник на ИДЕС, София, 2013, с. 7 – 28, с. 20.

Преди 2018 г. като оценъчни бази в *Концептуалната рамка* бяха посочени историческа цена (Historical Cost), текуща цена (Current Cost), реализируема стойност (Realisable Value) и сегашна стойност (Present Value). Те са променени в Рамката от 2018 г. Според Съвета измененията не са по същество, а са насочени към представяне на допълнителни указания, включително обясняване на факторите, които трябва да се имат предвид при избора на базата за оценяване.²² Въпреки това обаче заслужават внимание, защото имат друга класификация и различно се представя тяхната същност.

Например преди 2018 г. за историческа цена на активите се посочваше следното: „Активите се отчитат по платената сума в парични средства или парични еквиваленти или по справедливата стойност на направеното вложение, за да бъдат придобити към момента на тяхното придобиване“²³. От тази дефиниция става ясно, че историческа цена е тази, която не се променя. Но в стандартите няма оценяване, което не подлежи на последваща корекция. Затова проф. Снежана Башева твърди, че оценяването се дефинира във всеки един стандарт в зависимост на обекта на отчитане, което има за резултат хибриден счетоводен модел.²⁴ Според новата *Концептуална рамка* от 2018 г. историческата цена на актив се променя за отразяване на обезценката на актива. Така описанието на тази база отговаря на изискванията, посочени в стандартите, които се прилагат на практика.

Сегашната стойност не се представя като база за оценяване. Това е логично, защото тя представлява финансов способ за определяне на стойността в употреба за активите и стойността за изпълнение за пасивите.

Вместо реализируема стойност се разглежда справедливата стойност, за да има съответствие между Рамката и действащите стандарти, например МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност*. Поради същата причина се представя стойност в употреба за активите и стойност за изпълнение за пасивите, които се представят в МСС 36 *Обезценка на активите*.²⁵

Като възможни **оценъчни бази** в *Концептуалната рамка* от 2018 г. са посочени следните:

- историческа цена (Historical Cost);
- текуща стойност (Current Value);

Историческата цена предоставя парична информация за активите и пасивите и свързаните с тях доходи и разходи, използвайки информация, получена поне частично от цената на сделката или от друго събитие, което ги е породило. За разлика от текущата стойност, историческата цена не

²² Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Project Summary, <https://www.ifrs.org>, p. 12.

²³ Conceptual Framework for Financial Reporting. Issued by the IASB in September 2010, §4.55.

²⁴ Душанов, И., С. Башева и др. Стандартизация в счетоводството. София, Икономика прес, 2009, с. 64.

²⁵ Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifrs.org>, p. 87.

отразява промените в стойностите, освен ако тези промени се отнасят до обезценка на актив или до превръщането на пасива в обременяващ.

Историческата цена на актив се актуализира с течение на времето, за да се представи, в случай че е приложимо:

- потребяването на част или на целия икономически ресурс, съставляващ актива (амортизация);
- получените плащания, които погасяват част или целия актив;
- ефектът от събития, които стават причина част или цялата историческа цена на актива вече да не е възстановима (обезценка); и
- начисляването на лихва, която да отрази евентуален компонент на финансиране в актива.

Историческата цена на пасив се актуализира с течение на времето, за да се представи, в случай че е приложимо:

- изпълнението на част или на цялото задължение, например чрез извършване на плащания, които погасяват част или целия пасив, или чрез удовлетворяване на задължение за доставка на стоки;
- ефектът от събития, които повишават стойността на задължението за прехвърляне на икономически ресурси, необходими за изпълнение на задължението, до такава степен, че пасивът се превръща в обременяващ; и
- начисляването на лихва, която да отрази евентуален компонент на финансиране в пасива.

Текущата стойност предоставя парична информация за активите и пасивите и свързаните с тях доходи и разходи, като се използва актуализирана информация, която отразява условията на датата на оценяване. Базите за оценяване по текуща стойност включват:

- справедлива стойност (Fair Value);
- стойност в употреба за активите и стойност за изпълнение за пасивите (Value in Use for Assets and Fulfillment Value for Liabilities);
- текуща цена (Current Cost).

Справедлива стойност е цената, която може да бъде получена за продажба на актив или платена за прехвърляне на задължение в сделка между участниците на пазара на дата на оценяване. В някои случаи справедливата стойност може да се определи чрез директно наблюдение на цените в активен пазар. В други случаи се определя индиректно, например чрез измерване на паричните потоци и отразяване на оценени бъдещи парични потоци, стойност на парите във времето и други.

Стойност в употреба за активите е настоящата стойност на паричните потоци или други икономически ползи, които предприятието очаква да извлече от използването на актива и от неговото освобождаване. **Стойност за изпълнение на пасивите** е настоящата стойност на

паричните средства или други икономически ресурси, които предприятието очаква да бъде задължено да прехвърли, за да изпълни задължението.

Текуща цена за активите е цената на еквивалентен актив към датата на оценяване, включваща възнаграждението, което трябва да бъде платено на датата на оценката плюс трансакционните разходи, които трябва да бъдат направени към тази дата. **Текуща цена за пасивите** е възнаграждението, което би било получено за еквивалентно задължение към датата на оценяване минус разходите за трансакция, които биха били направени на тази дата. Текущата цена, подобно на справедливата стойност, отразява цените на пазара.

Концептуалната рамка третира и избора на база за оценяване на актив или пасив и на съответните доходи и разходи. Информацията, предоставяна от базата за оценяване, трябва да е полезна за потребителите на финансови отчети, т.е. да отговаря на изискванията за уместност и достоверно представяне. В допълнение, информацията би следвало да бъде, доколкото е възможно, сравнима, верифицируема, съвременна и разбираема.

Уместността на информацията, предоставяна от базата за оценяване по отношение на актив или пасив и на съответните доходи и разходи, се влияе от:

- характеристиките на актива или пасива; и
- как този актив или пасив допринася за бъдещите парични потоци.

Ако стойността на актива или пасива е чувствителна към пазарни фактори или други рискове, неговата историческа цена може да се различава значително от неговата текуща стойност. Следователно е възможно историческата цена да не предоставя уместна информация, в случай че информацията относно промените в стойността е важна за потребителите на финансови отчети.

Промените в справедливата стойност на актива или пасива отразяват промените в очакванията на пазарните участници и промените в тяхната склонност към риск. Следователно, когато стопанската дейност на предприятието не предполага продажбата на актива или прехвърлянето на пасива (например ако предприятието държи активи единствено за използване или единствено за събиране на договорните парични потоци), информацията за справедливата стойност не е важна за потребителите на финансовите отчети.

Някои активи и пасиви пряко произвеждат парични потоци (например активи, които могат да бъдат продадени независимо и без значителни бизнес сътресения). За тях базата за оценяване, която предоставя най-уместна информация, вероятно ще бъде текуща стойност. Когато стопанската дейност на предприятието включва използването на няколко икономически ресурса, които произвеждат косвено парични потоци, като се употребяват в комбинация за производството и реализацията на стоки или услуги на клиентите, историческата цена или текущата стойност вероятно ще осигури уместна информация относно тази дейност.

Когато активите и пасивите са свързани по някакъв начин, използването на различни бази за оценяване по отношение на тези активи и пасиви може да породи несъответствие при оценяването (счетоводно несъответствие). В случай че финансовият отчет съдържа несъответствие при оценяването, възможно е той да не отговаря на изискването за **достоверно представяне**.

Когато оценката не може да бъде определена пряко чрез наблюдаване на цени на активен пазар, а вместо това трябва да бъде приблизително оценявана, възниква несигурност при оценяването. В някои случаи тази несигурност е толкова висока, че е възможно предоставяната от базата за оценяване информация да не осигурява достоверно представяне. В такива случаи целесъобразно е да се разгледа избор на различна база за оценяване, която също би довела до уместна информация.

Качествените характеристики, повишаващи полезността на информацията – сравнимост, разбираемост и верифицируемост, както и **ограничението, свързано с разходите**, имат определени последствия по отношение избора на база за оценяване. Своевременността няма конкретни последствия по оценяването.

Последователното използване на едни и същи бази за оценяване по отношение на едни и същи позиции както в различните периоди в рамките на отчитащото се предприятие, така и в един и същ период при различни предприятия може да спомогне за това финансовите отчети да са *сравними* в по-голяма степен.

Разбираемостта зависи от това колко различни бази за оценяване са използвани и дали те се променят с течение на времето. Ако се използват повече бази за оценяване, информацията става по-сложна и следователно по-малко разбираема. Използването на повече бази за оценяване обаче би могло да е целесъобразно, ако това е необходимо за осигуряването на полезна информация. Промяна в базата за оценяване може да направи финансовите отчети по-малко разбираеми. Промяната обаче може да е оправдана, ако води до по-уместна информация.

Верифицируемостта се повишава посредством използването на бази за оценяване, водещи до оценки, които могат да бъдат независимо потвърдени или пряко (например чрез наблюдаване на цени), или косвено (например чрез проверка на входящата информация за модела).

При избора на база за оценяване е важно да бъде взето под внимание това дали е вероятно ползите от информацията, предоставена на потребителите на финансови отчети посредством тази база за оценяване, да *оправдаят разходите* за предоставяне и използване на тази информация.

Според *Концептуалната рамка* **собственият капитал не се оценява пряко**. Той е равен на общия размер на балансовите стойности на всички признати активи, намален с общия размер на балансовите стойности на всички признати пасиви. Доколкото финансовите отчети с общо предназначение не са замислени да показват стойността на предприятието, общият размер на балансовата стойност на собствения капитал по принцип няма да е равен на:

- съвкупната пазарна стойност на претенциите към собствения капитал на предприятието;
- сумата, която би могла да бъде получена от продажбата на предприятието като цяло на база действащо предприятие; или
- сумата, която би могла да бъде получена от продажбата на всички активи на предприятието и уреждането на всички негови пасиви.

За оценяването на собствения капитал имат значение и **концепциите за капитала и поддържане на капитала** (Concepts of Capital and Capital Maintenance), т.е. начинът, по който предприятието дефинира капитала, който се стреми да поддържа. От тях зависи как се оценява печалбата. Според *Концептуалната рамка* от 2018 има две концепции:

- финансово поддържане на капитала (Financial Capital Maintenance) – капиталът е синоним на чистите активи на предприятието, а печалбата е превишението на чистите активи в края на периода над тяхната сума в началото на периода;
- физическо поддържане на капитала (Physical Capital Maintenance) – капиталът е производственият капацитет на предприятието, изразен в натурални мерни единици, като печалбата е превишението на производствения капацитет в края на периода, в сравнение с началото на периода.

Изборът на подходяща концепция за капитала трябва да се основава на нуждите на потребителите на финансовите отчети. Финансовото поддържане на капитала би следвало да се приеме, ако потребителите се интересуват предимно от поддържането на номиналния инвестиран капитал или покупателната способност на инвестирания капитал. Ако обаче основната загриженост на потребителите е оперативната способност на предприятието, трябва да се използва физическата (материалната) концепция за капитала.

Физическото поддържане на капитала изисква възприемането на текущата стойност като база за оценяване, защото всички ценови промени, засягащи активите и пасивите на предприятието, се считат за промени в оценката на физическия производствен капацитет на предприятието и не се третираат като корекции за поддържане на капитала. Финансовото поддържане на капитала не изисква използването на конкретна база. При него увеличенията в цените на активите, държани през периода, се включват в печалбата.

Основната разлика в концепциите за поддържане на капитала може да се илюстрира чрез следния **пример**:

Предприятие купува и продава автомобили (които се отчитат като стоки). През годината то е закупило един автомобил за 2 000 лв. и го е продало за 4 000 лв. Към датата на продажбата покупната цена на същия автомобил е 3 000 лв.

Брутната печалба при различните концепции за поддържане на капитала е представена в следната таблица:

Таблица № 3

**Брутна печалба от продажбата при финансово и физическо
поддържане на капитала**

Показатели	Финансово поддържане на капитала	Физическо поддържане на капитала
Приходи от продажби	4 000	4 000
Себестойност на продажбите	(2 000)	(3 000)
Брутна печалба	2 000	1 000

Вижда се, че при финансовото поддържане на капитала печалбата е с 1 000 лв. по-голяма от физическото поддържане. Това е така, защото 1 000 лв. се дължи на ценовите промени.

От 1989 г. няма промени в концепциите за капитала и поддържане на капитала.

Според *Концептуалната рамка* оценените елементи се **представят в:**

- отчета за финансовото състояние (Statement of Financial Position) – признават се активи, пасиви и собствен капитал;
- отчета за финансовите резултати (Statement of Financial Performance) – признават се доходите и разходите;
- другите отчети и бележки, чрез представяне и оповестяване на информация за: признатите и непризнати активи, пасиви, собствен капитал, доходи и разходи, паричните потоци, вноските на собствениците и разпределенията към тях, използваните методи, предположения и преценки.

Групирането на информацията по този начин показва, че като основни отчети се разглеждат отчетът за финансовото състояние и отчетът за финансовите резултати (т.е. отчетът за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход). Това е така, защото само те включват елементите на финансовите отчети. Но този подход не означава, че информацията за паричните потоци и промените в собствения капитал има по-малко значение.

За да са полезни на потребителите да идентифицират и оценят промените и тенденциите, финансовите отчети трябва да представят и сравнителна информация за поне един предходен спрямо отчетния период.

Анализът на изисквания за оценяване на елементите във финансовите отчети показва, че промените в базите за оценяване са съществени. Но те няма да водят до промени в оценяването. Преработени са, за да отговарят в

по-голяма степен на реалните условия и действащите стандарти. Вероятно ще доведат и до редакционни промени в някои стандарти, при тяхното актуализиране, например относно използването на понятието реализируема стойност в МСС 2 *Материални запаси*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на направеното изследване за основните концепции в *Концептуалната рамка за финансова отчетност* и промените в тях може да се направят следните по-важни **изводи**:

- при съставяне на финансови отчети с общо предназначение трябва да се има предвид, че **основните потребители на финансовите отчети** са само три групи – настоящите и потенциални инвеститори, заемодатели и други кредитори;
- **финансовите резултати** се оценяват по два начина – на базата на начисляването и отразени посредством миналите парични потоци; това означава, че начисляването няма предимство пред паричните потоци;
- има две основни **изисквания за информацията** – уместност и достоверно представяне; другите характеристики – сравнимост, верифицируемост, съвременност и разбираемост не са задължителни, но са желателни;
- **достоверна информация** е тази, която е пълна, неутрална и няма грешки; при оценяване на достоверността съдържанието има предимство пред формата; предпазливостта е важна характеристика в условията на несигурност, когато не нарушава неутралността;
- **дефинициите за актив и пасив** от 1989 г. са променени през 2018 г., като са премахнати позоваванията към „очаквани“ входящи и изходящи потоци; изискванията за признаване на елементите също са променени – те се основават на качествените характеристики на полезната информация;
- съществени промени има в представянето на **базите за оценяване**.

Концепциите в *Концептуалната рамка за финансова отчетност* от 2018 г. създават **подходяща теория на финансовото счетоводство** за съставянето на финансови отчети, които съдържат полезна финансова информация. Повечето промени след 1989 г., приети през 2010 и 2018 г., са с цел по-ясно и последователно представяне на теоретичните постановки, както и за да се отговори на реалните икономически условия. Те ще водят и до редакционни промени в *Международните стандарти за финансова отчетност*, в които има текстове, основаващи се на Рамката от 1989 г.

Значителна промяна има в третирането на **предпазливостта**. Докато Рамката от 1989 г. акцентира върху асиметричната предпазливост, а версията от 2010 я изключва, според *Концептуалната рамка* от 2018 г.

предпазливостта не трябва да води до асиметричност (т.е. да не нарушава неутралността), освен при определени изключения. Вероятно тази промяна в бъдеще ще води до съществени промени в счетоводните и одиторските стандарти.

Библиографска справка:

1. Башева, С. Концепция за справедливата стойност в счетоводството, списание Български счетоводител, бр. 17/2007.
2. Башикарров, К. Предизвикателствата при прилагането на новата Концептуална рамка за финансово отчитане, списание ИДЕС, брой 3/2018.
3. Вейсел, А. Концептуална обща рамка за финансови отчети – характеристика и някои приложения, списание Български законник, София, брой 3/2015 г., с. 43 – 52.
4. Вейсел, А. Концептуалната рамка за финансови отчети на Съвета по Международни счетоводни стандарти – практически аспекти на счетоводната теория, Практически наръчник Международни стандарти за финансово отчитане, Раабе, София, актуализация № 44, май 2015 г., с. А.1.3-1 – А.1.3-46.
5. Вос, Б. Корпоративен анализ. София, Класика и стил, 2006.
6. Гедж, Д. Математиката – диалог с дъщеря ми. В. Търново, Рива, 2008.
7. Джаксън, С. Финансовите измами на големия бизнес. Истината за фиктивното финансово отчитане на корпорациите. София, Инфо Дар, 2006.
8. Динев, М. Съвременни проблеми на счетоводството, Годишник на ИДЕС, София, 2013, с. 7 – 28.
9. Динева, В. Методологически аспекти на вътрешния одит. София, АТЛ-50, 2014.
10. Душанов, И., С. Башева и др. Стандартизация в счетоводството. София, Икономика прес, 2009.
11. Международни счетоводни стандарти, приети с регламент №1126/2008 на Комисията от 3 ноември 2008 г, публикуван в Официален вестник на Европейския съюз от 29.11.2008 г., посл. изм. Регламент (ЕС) 2018/519 на Комисията от 28 март 2018 година, публикуван в Официален вестник на Европейския съюз от 03.04.2018 г. Консолидиран текст към 01.01.2018 г., публикуван в сайта на Официалния вестник на Европейския съюз.
12. Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 Финансови инструменти и Базелската рамка за капиталови изисквания, Годишник на ИДЕС, София, 2016, с. 31 – 78.
13. Национални счетоводни стандарти – общи разпоредби (Загл. изм. - ДВ, бр. 3 от 2016 г., в сила от 01.01.2016 г.). Обн., ДВ, бр. 30 от 7

април 2005 г., в сила от 01.01.2005 г., изм., ДВ, бр. 86 от 26 октомври 2007 г., в сила от 1 януари 2008 г., изм. и доп., ДВ, бр. 3 от 12 януари 2016 г., в сила от 01.01.2016 г.

14. Орешкова, Х. *Фундаментални въпроси на корпоративното финансово счетоводство – поуки от миналото в полза на бъдещето*, Годишник на ИДЕС, София, 2014, с. 403 – 436.
15. Пейчева, М. *Социален одит и одит на човешките ресурси*. София, АТЛ-50, 2015.
16. Пергелов, К. *Счетоводството – исторически продукт на богато емпирично и теоретично знание*. София, 2005.
17. *Basis for Conclusions on the Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-91-0, <https://www.ifrs.org>.*
18. *Conceptual Framework for Financial Reporting. Issued by the IASB in September 2010.*
19. *Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Feedback Statement, <https://www.ifrs.org>.*
20. *Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Introducing the revised Conceptual Framework, <https://www.ifrs.org>.*
21. *Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Issued by the International Accounting Standards Board, ISBN: 978-1-911040-90-3, <https://www.ifrs.org>.*
22. *Conceptual Framework for Financial Reporting, March 2018. Project Summary, <https://www.ifrs.org>.*
23. *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements, approved by the IASC Board in April 1989 for publication in July 1989, and adopted by the IASB in April 2001.*
24. *Needles, B., M. Powers and S. Crosson. Accounting. Boston/New York, Houghton Mifflin Comp., 2008.*